

Юлія КУЗЬМЕНКО, здобувач,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-9347-8078

**"СЛОВАР ЧУЖИХ СЛІВ" З. КУЗЕЛІ ТА М. ЧАЙКОВСЬКОГО
ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ НАЗВ ОСІБ
У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦЯ З ГАЛИЧНИНИ
ТА БУКОВИНИ**

Проаналізовано лексико-семантичну групу на позначення назв осіб за родом діяльності та професією у лексикографічній праці "Словар чужих слів" Зенона Кузелі та Миколи Чайковського (за виданням 1910 року). Простежено особливості цієї лексики на фонетичному, лексичному (внутрішньосистемні зв'язки), морфологічному та синтаксичному рівнях, визначено джерела запозичень та порівняно багатство цієї ЛСГ в Кузелі і Чайковського та в словнику Бориса Грінченка. Визначено цінність розглядової ЛСГ як елемента мовної картини світу українця поч. ХХ ст.

Ключові слова: *лексика, лексикографія, діалектизми, словотір, етимологія, запозичення.*

Лексика на позначення осіб за родом діяльності та професією відбиває фрагмент мовної картини світу українців обраного часового зрізу. Її дослідження дає змогу повніше реконструювати структуру українського суспільства від кін. ХVІІІ ст. до сучасності, представлену, зокрема, назвами професій. Особливо з огляду на те, що частина розглянутих назв уже відійшла в небуття, що засвідчують реєстри словників і соціолінгвістичні опитування носіїв мови. Деякі назви функціонують у сучасній українській літературній мові як архаїзми. Частину назв мова успадкувала без змін, частина ж зазнала перетворень (семантичних, словотвірних, фонетичних). В окремих синонімічних рядах перемиг якийсь один синонім. Усі ці зміни важливі для розуміння того, як формувалась лексика на позначення осіб за родом діяльності та професією.

Однією з найрепрезентативніших лексичних груп у діяхронії нашої мови є група лексики на позначення осіб. Ця група вже була об'єктом лінгвістичних досліджень в україністиці. Зокрема, різні аспекти вивчали В. Німчук, В. Русанівський, Л. Масенко, П. Чучка [11], І. Борисюк [1], М. Годована [2], О. Кровицька [8], О. Тютенко [14], Г. Дідківська [5, 6], О. Пономарьова [10] та ін.

Для вивчення стану лексичного рівня української мови на синхронних зрізах та в діяхронії дуже важливими є лексикографічні праці, що фіксують лексику, уже усталену в уживанні (кожна лексема функціонує в мові кілька десятиліть до введення її в словник). Історія української лексикографії бере початок ще з глосів – пояснень малозрозумілих слів із рукописних книг Київської Русі, – які робилися на полях книг. Тоді це мало практичне значення [15, с. 296]. Пізніше з'явилася потреба укладати повноцінні словники для вивчення мов, перекладу чи тлумачення слів. Перший друкований український словник – "Лексис" Лаврентія Зизанія – налічує 1061 слово. Останній найбільш повний завершений словник – "Словник української мови" в 11 томах, що був виданий у 1970-1980 рр., – налічує понад 134 тисяч статей [12]. Наразі Український мовно-інформаційний фонд НАНУ працює над виходом оновленого видання – 20-томного словника (досі вийшло 12 томів із загальним реєстром бл. 119 тисяч слів).

Ми ж обрали для висвітлення "Словар чужих слів" Зенона Кузеля та Миколи Чайковського (далі також – К.-Ч.) [9] – важливу лексикографічну працю початку ХХ ст. Це словник іншомовних слів, як назвали б його сучасні мовознавці. Він виданий у Чернівцях у 1910 році. У той час Зенон Францискович працював у Чернівецькому університеті: завідував слов'янським відділом і бібліотекою там. Уже з 1909 р. був дійсним членом НТШ. У 1918 Зенон Кузеля уже сам видав у Лейпцигу "Словник чужих слів", який викладений на порталі Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Принципи лексикографічного оформлення – ті самі (ми про них скажемо далі), а от реєстр звужений, відкинуті маловідомі й маловживані слова, включена термінологія, що вживається на Великій Україні. Усе це читаємо в авторській передмові (с. 3–6). Але ми працювали з першим виданням. У примірнику, який опрацьовували, на жаль, відсутні

сторінки 193–206. Однак і ця книга, цей матеріал, що мали на руках, є дуже показовим для лінгвіста.

Мовознавці почали спільну роботу у 1908 році. Микола Андрійович Чайковський, член НТШ, математик, займався "математично-природописною" та музичною термінологією, упорядкував 2900 слів. У передмові Кузеля згадує, що користувався словниками Грінченка, Желехівського, Верхратського, Гнатюка, Шухевича. Йдеться про: "Словарь української мови" Бориса Грінченка 1907–09 рр., "Малорусько-німецький словник" Євгена Желехівського та Софрона Недільського 1886 року, "Знадоби до пізнання угорско-руських говорів" Івана Верхратського 1899 року та його ж "Про говор галицьких Лемків" 1902 року та ін. Автори "Словаря..." послуговуються також майже 30 джерелами (словниками) з 8 мов (укр., рос., нім., пол., гр., тюрк., рум., лат. та словники іншомовних слів). Ми будемо порівнювати обрану нами лексико-семантичну групу (далі – ЛСГ) слів української мови на позначення назв осіб за родом діяльності та професією саме з працею Бориса Грінченка, адже вона є першим великим зібранням лексики української мови – літературної, народної – із перекладом або тлумаченням російською. Із понад 68 тис. слів 1091 лексема належить до ЛСГ, яка нас цікавить. Із них 203 – запозичення. Матимемо змогу порівняти в мові того самого періоду запозичення та їх віддзеркалення в словнику Заходу України (Кузеля-Чайковського) та Наддніпрянської (Грінченка [4]). Ми побачимо віддзеркалення в науковому стилі певних діалектологічних рис покутсько-буковинського говору, на теренах якого витворювався словник.

Про свій "Словар чужих слів" З. Кузеля зазначає, що в ньому "при допомозі М. Чайковського й словників Желехівського й Грінченка зроблено вперше зіставлення й пояснення чужих слів в українській мові і то не лише новітніх, але вже й давніми часами прийнятих у народну і літературну мову". Ярослав-Богдан Рудницький, організатор української освіти в Канаді, мовознавець-славіст, член НТШ, називав цей словник своєю першою енциклопедією. До речі, разом із Кузелею 1943 року в Лейпцигу вони уклали "Німецько-український словник".

Словник складається з основної частини (12 тисяч слів), де подане тлумачення запозичень, і додатку, де "уміщені чужі слова і звороти, які уживають ся в українській мові в їх оригінальній формі і пишуть ся латинськими буквами". Лексикографічна праця, на нашу думку, цінна й цілісна. Петро Горецький в своїй "Історії української лексикографії" [3] говорить про науковий підхід упорядників, на що вказують певні принципи укладання словника: абетковий порядок, розставлення наголосів (хочу й не в усіх словах), вказівка на мову запозичення, і окремих випадках – і на стиль чи сферу, де вживається лексема. Звернемо увагу на такий момент: Людмила Ткач [13] і Петро Горецький називають примітки в "Словарі", що вказують на походження, етимологією. Варто уточнити, що це лише вказівка на мову-джерело, без порівняльно-історичного аналізу та реконструкції лексеми з промови.

Хоча лексикографічна праця налаштовує від початку увагу науковця на лексичний рівень мови, ми можемо говорити, що "Словар..." Кузелі та Чайковського (як і Грінченка, як і словники різних періодів розвитку української мови узагалі) відбиває особливості мови на всіх мовних рівнях.

Під час дослідження реєстру словника на предмет ЛСГ, яка нас цікавить, можемо помітити значні відмінності на лексико-семантичному рівні. Словник Кузелі та Чайковського помітно розширює уявлення про структуру тогочасного суспільства, що віддзеркалюють назви професій та осіб за родом діяльності. У Кузелі та Чайковського знаходимо такі лексеми, які відсутні в словнику Грінченка, і навпаки. 89 запозичених слів, наявних у Грінченка, відсутні в Кузелі-Чайковського, а це майже половина всіх запозичень назва осіб за родом діяльності та професією в Грінченка (нагадаємо, їх там 203). Наприклад, відсутні в "Словарі чужих слів" такі слова: *машиніст, принц, король, крамар, коцарка, цимбаліст, папірник, олійник* та ін. Звичайно ж, у Грінченка відсутні багато слів, які фіксує словник Кузелі-Чайковського. Причина очевидна: "Словарь чужих слів" був спеціально спрямований на іншомовні слова, словник Грінченка ж – загальномовний, народний, до того ж "Киевская старина", як ми знаємо, обмежувала упорядника у використанні для лексикографії нових джерел, після 1870 року, що обмежувало й фіксу-

вання запозичень на позначення нових реалій або нещодавніх запозичень, напр., з англійської (*стартер, спортсмен*).

Часом трапляється, що у словнику К.-Ч., зафіксоване твірне слово, але відсутнє похідне – власне назва професії (*проскура – *проскурниця, табак – *табачник*). Приклади ілюструють твірні слова – продукт діяльності особи певної професії чи предмет реалізації в особи та ін.

Навпаки: у К.-Ч. є похідне, але нема твірного слова (**жандарм – жандармерія*. Тут – назва установи, де працює особа). Або з ряду лексико-фонетичних синонімів, що представлені в одному словнику, інший фіксує лише одне слово (У Гр. – *шапарь, шахтар, шафар*, у К.-Ч. – лише *шафар*). Або ж репрезентоване слово з тим самим коренем, але іншим словотвірним афіксом без зміни семантики (*кантонист* у Гр., *кантор* у К.-Ч.; *економ* у Гр., *економіст* – у К.-Ч.; *латинник* і *латиніст* відповідно).

Словник Кузелі та Чайковського відбиває власне українські відповідники до запозичень. Це багатий матеріал для дослідження української мови поч. ХІХ ст. Наприклад: *вельосіпедист – наколесник; акробат, гімнастик – вітроскок, ливоскок, адвокат – правотар, маг — зіздочот*. Зробивши відступ, можемо сказати, узагальнюючи, що українська лексикографія початку ХХ ст. показує багатство й різноманіття української мови, велику кількість словотвірних моделей. Науковці того часу шукали найадекватніші українські відповідники до запозичених слів, доводячи, що наша мова задовольняє всі потреби сучасного мовця, може використовуватися в усіх стилях.

У перших значних у своєму роді лексикографічних працях цікаво досліджувати семантику. Наприклад, за Грінченком *рабин* – те саме, що *рав*. Замість тлумачення подано переклад російською – *раввинь*. За тлумачним словником Даля *раввин* – юдейський вчитель, жрець, священник. Тобто слово багатозначне. Отже, за Грінченко і *рав* – багатозначне. А от К.-Ч. розводять значення в два слова: *рабін* – священник, *равві* – учитель. Інший приклад – *куратор*. У Грінченка – "Лицо при церкви, соотвѣтствующее по своимъ обязанностямъ церковному старостѣ", у К.-Ч. – "правний опікун; інспектор шкільних заведень в Росії". В СУМ-11 *рабин* і *раввін*, як у Грінченка – те саме. Інший приклад

ліверант, за Кузелею-Чайковським, "доставець до війська". В СУМ-11 це "баришник, той, то займається перепродажем (копей, худоби тощо)". Ще кілька нюансів лексичного рівня зі "Словаря чужих слів". Можемо простежити зміну семантики окремих власне українських дуже поширених сьогодні слів: *зручний (штукар)*, тобто "майстерний". Цікаво, що у "Словарі" Кузеля-Чайковського часто для тлумачення вживається слово *приклонник*. Вочевидь, у значеннях "представник", "послідовник". Напр., *аристократ* – приклонник панування вислих верстов, *аскет* – приклонник аскези, *атоміст* – приклонник науки про атоми, декадентист – приклонник декадентизму та ін. В СУМ-11 слово *приклонник* відсутнє. У "Російсько-українському словнику" А. Кримського та С. Єфремова 1924–33 рр. *приклонник* є в перекладній частині як відповідник до слів *любитель, почитатель*.

Кілька слів щодо внутрішньо системних зв'язків. У досліджуваній ЛСГ за словником зафіксовані багатозначні (полісемантичні) слова. Трапляються багатозначні лексеми, які позначають різні назви професій (напр. *реєнт* – нотар і дяк; *префект* – начальник уряду і поліції у Франції, в'їт, намісник; начальник, настоятель (бурси)). Є ті, лише одне зі значень яких є назвою професії (напр. *патрон* – 1. святий опікун, оборонець, адвокат та 2. взорець до мальовання стін, ладунок до стріляння, *драгон, драгун* – 1. легкий військовий їздець та 2. закладка з заду при плащі). Цікаво, що друге значення слова *пролетар*, окрім *робітник*, – *нуждар*, тобто людина бідна. Не можемо оминати синонімію, яка широко представлена в словнику Кузеля-Чайковського загалом і в ЛСГ назв осіб за родом діяльності та професією зокрема. Наприклад, *акробат* і *еквілібрист*, тлумачення – *линвоскочок, линвоскок* відповідно, також *зручний штукар*. Тобто можемо говорити, що синонімічні ряди є й серед реєстрових слів, і серед тлумачення; лексикографи пропонують часто кілька українських відповідників, однією лексемою чи словосполученням. Інші ряди, скажімо, *учитель* (це церковно-слов'янське запозичення, але слово відсутнє в самому реєстрі, є в тлумачній частині): *бакаляр* (але й "ученик, школяр"), *бельфер* (із приміткою *іронічно*), *гувернер* (поза школою), *доцент* (учитель при університеті), *інструктор, інформатор*, корепетитор

("домовий учитель"), *лектор, магістер, педагог, прецептор, професор, ретор. Бона й гувернантка* ("учителька до дітей"). Пастух: бача, бовгар, бойтар, бутей/ботей, вакар, ватажок (старший пастух), гайдай/гайдаї/гайдар; кабар і кондаш – пастух свиней. Слуги: *завскнехт, гарсон, грум, дінер, кельнер, лакей/льокаї, пікольо, фатас, фамулюс, чаус/чауш*. Та інші приклади є, за браком часу не продовжуємо.

Побіжно виявляємо також цікаві відмінності у правописі Західної та Східної України початку ХХ ст. Наприклад, *імени, Руси, соли* – закінчення *-и* в Р. в. одн. Закінчення графічно *-ї* в М.в. одн., Р.в. одн. В іменниках ч.р. II відміни (*в Єгипті, заводі, на Волощині*). Упорядники не були прискіпливі до милозвучності: *кухар в спілці, ворожить з кендюха, сіраки і опанчі*. Бачимо відмінний від сучасного правопис окремих прислівників (*з окрема*), прийменників (*що до*), часток (*такогोजе*). Слово *кльовн* віддзеркалює відразу дві правописні риси Заходу України поч. ХХ ст.: уникнення дифтонгів, зяяння у правописі запозичених слів та вживання /л'/ у запозиченнях, відповідно до мовиджерела. Відсутній апостроф після губних перед йотованими у особових дієсловах: *бе, пе*. Складні прикметники написані через дефіс: *старо-скандинавський*. Етноніми в "Словарі" написані з великої літери (*Англіїці, Гуцули* тощо). /и/ на початку слова перед *н, р* в питомо українських словах (*иниий*). Початоке /е/ у словах грецького походження (*Египет*), що відповідає сучасному зукраїнізованому написанню й вимові з протетичним /й/.

Фонетичні риси: дисиміляція не віддзеркалена на письмі (*почта*, а не *пошта*). Наголоси в іменниках українського варіанту церковнослов'янської. У словнику Кузелі-Чайковського зафіксоване слово *отрОк*. За дослідженнями, саме київський ізвод має наголоси на корені, а російський – на флексії. Трапляються порушення іншомовного наголосу: *торейáдор* (за правилами ісп. наголошування – на останній склад). Назви професій науковців, які містять компонент *logos* (учення, наука), мають наголос на цьому компоненті – *льог*. Так само – *-граф, -соф*. В СУМ_11, у сучасній літературній мові наголос на інтерфіксі – голосній фонемі (напр.. *типограф, філософ*. Бачимо, що "Словарь чужих

слів" (власне, як і Грінченків) є джерелом для вивчення акцентології в діяхронії.

Особливості лексем словника К.-Ч. на морфологічному рівні. Присутня давня форма числівника: *шість до десять тисяч* (про число 60 000). Помічаємо нерозрізнення істот і неістот: *валах чистить звірята*, не *звірят*. Трапляється керування прийменника іменником: *в університеті*, а *на університеті*. Бачимо вживання активних дієприкметників теперішнього часу, яких сучасна мова намагається позбуватися: *голосуючий, пануючий*. Вони притаманні українській мові в історичному розвитку, хоча нині мисляться як росіянізми. *Часопис* – у К.-Ч. лексема жіночого роду (ст. 124, у тлумаченні слова *журналіст*). *Давнійший* – вищий ступінь порівняння прикметників, успадкований із праслов'янської.

Ми звернули увагу на цікаву синтаксичну конструкцію: *пастух від худоби (вакар), лікар від звірят (ветеринар)*. Такі форми трапляються також у фольклорі, відповідно, і в етнографічних джерелах (Ксенофонт Сосенко "Різдво-Коляда і Щедрий вечір", Львів, 1928).

Засвідчено певні відмінності у слововживанні, наприклад, *здає*, а не *складає* іспити. Не *давні* римляни, а *старинні*.

З окремих словникових статей можемо дізнатися історичні факти, і такі статті можемо сміливо називати енциклопедичними. На енциклопедичність "Словаря чужих слів" вказує й Людмила Ткач, адже тут тлумачаться оніми, аббревіатури, фразеологічні одиниці, історичні, географічні, політичні, культурні, наукові поняття. Наведемо такі статті. *Гайдамака* – "учасник селянського і козацького руху на Україні в 18 столітті, що був звернений проти утиску зі сторони панів; назва, яку надає ся нині оборонцям прав українського народу в Галичині; одчайдуха, розбишака". *Кадем* – "ученик військової школи, під'офіцер; член конституційно-демократичної партії в Росії". *Конзуль*, або *консуль* – «найвисший урядник у Римлян за часів републики і у Франції між рр. 1800 а 1805 за проводу Наполеона; заграничний урядник держави, який має опікувати ся горожанами свого краю, що осіли в його окрузі, а особливо торговельними справами».

Цікавим є також те, що невеличка група слів у "Словарі" подана латинкою, в оригіналі тодішньої орфографії, а саме це – "чужі слова і звороти, що пишуться у нас латинськими буквами":

1. **doctor honoris causa** *лат.* гоноровий доктор, т. є якому університет надає титул доктора без іспитів, тільки на відзначення його. (с. 343);
2. **juris consultus** *лат.* правний дорадник (с. 345);
3. **MUDr.** *скор.* з **medicinae universae doctor** повний титул доктора медицини (с. 348);
4. **mylord** *анг.* [мі́льорд] титул англійської шляхти (с. 348);
5. **p. pater** *лат.* отець [священик] (с. 350);
6. **reverendissimus** *лат.* всесеснійший; титул для священика; *скор.* **Rev.** (с. 356);
7. **sir** *анг.* [сі́р] пан; почесне імя англійських баронів і вислих достойників (с. 358);
8. **Sonntags-jäger, S.-raucher, S. reiter** *нім.* кепський стрілець, курець, їздець (с. 359);
9. **steward** *анг.* [стієрд] начальник, доглядач; корабельний слуга (с. 359);
10. **vates** *лат.* віщун, ворожбит, поет (с. 363).

Етимологічні пошуки Кузеля й Чайковського часто відрізняються від тих, які знаходимо в команди "Етимологічного словника української мови" [7]. Бачимо на прикладі слова **лоцман**, **штурман**: у К.-Ч. – з німецької мови, у "Ет." — з голландської. **Отаман**, або **гетьман**, у К.-Ч. не тюркське слово, а німецьке. Також лексема **цар** пояснюється в "Ет." як запозичення з російської, а в К.-Ч. – з латини (причому обидва словники покликаються на споріднене слово **цїсар**). **Академік** у К.Ч. – із грецької, у "Ет." – із латини. Усього таких 25 невідповідностей, 1/8 частина. Однак варто віддати належне, Кузеля й Чайковський були одними з перших таких дослідників.

Підсумувати можна цифрами та деякими загальними заувагами. "Словарь чужих слів" налічує 724 іншомовні лексеми на позначення назв осіб за родом діяльності та професією, За кількістю запозичених слів пропонованої ЛСГ назвемо за мовами (в авторському правописі): англійська – 18; американські мови (збірно) – 1; арабська – 20; галицьке – 1, діял. – 1; грецька – 124;

германські мови – 1; голландська – 1; еспанська – 5; єврейська – 10 (гебрайська, єврейська, жидівська); індійські мови – 2; італійська – 36; із кельтських – 2; латинська – 242; литовська – 1; малярська (угорська) – 12; монгольська – 1; московська (російська) – 2; новогрецька – 1; німецька – 80; східні (орієнтальні) (збірно) мови – 3; перська – 6; польська – 2; португальська – 1; румунська – 3; санскрит – 1; слов'янські (збірно) – 2; сербська – 1; татарська – 12; тибетська – 1; турецька – 27; французька – 94; китайська – 1; церковнослов'янська – 5; японська – 1. Не виявлено походження, адже не зазначено в словнику чи зазначають про походження з власної назви – 9.

Для загального порівняння в "Словарі..." Грінченка – 203 запозичення, зокрема з німецької (48 слів), латини (47), грецької (36), французької та тюркської (по 17), польської (10). Трапляються також запозичення й з інших мов (румунська, молдавська, монгольська, перська, арабська, гебрайська, італійська, чеська, угорська). Як показують цифри, наведені вище, найбільше запозичень із грецької, латини, німецької (із останньої – у зв'язку з перебуванням Західної території України в складі Австро-Угорської імперії, і про німецькомовність Чернівців, де працював Кузеля, згадувала його дружина Ольга). Доволі багато запозичень із французької та тюркських мов. Такі цифри підтверджують реєстри обох словників – і Грінченка, і Кузелі-Чайковського.

"Словар чужих слів" З. Кузелі та М. Чайковського	"Словар українського язика" Б. Грінченка
латина – 242; грецька – 124; французька – 94; німецька – 80; турецька – 27; англійська – 18; американські мови – 1; арабська – 20; галицьке – 1, діалектні – 1;	німецька – 48; латина – 47; грецька – 36; французька – 18; тюркські (збірно) – 17; польська – 10; турецька – 9 румунська та молдавська – 3; голландська – 3, монгольська – 1,

"Словар чужих слів" З. Кузелі та М. Чайковського	"Словар українського язика" Б. Грінченка
германські мови – 1; голландська – 1; іспанська – 5; єврейська (гебрайська, єврейська, жидівська) – 10; індійські мови – 2; італійська – 36; кельтські – 2; литовська – 1; малярська (угорська) – 12; монгольська – 1; московська (російська) – 2; новогрецька – 1; східні (орієнтальні) мови – 3; перська – 6; польська – 2; португальська – 1; румунська – 3; санскрит – 1; слов'янські (збірно) – 2; сербська – 1; татарська – 12; тибетська – 1; китайська – 1; церковнослов'янська – 5; японська – 1.	перська – 1, арабська – 2, гебрейська – 1 італійська – 4, іспанська – 1; чеська – 1, угорська – 2.

Зауважуємо, що навіть невелика тематична група лексики може віддзеркалити основні мови запозичення, показати мовні контакти з українською (прямо чи опосередковано через інші мови), давні міжетнічні зв'язки на теренах України з сусідніми народами. Аналіз досліджуваної лексико-семантичної групи висвітлює час входження в українську мову й функціонування в мові запозичень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисюк І. Історія та сучасний стан найдавніших найменувань робітничих професій. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. К., 1998. С. 41–48.
2. Годована М. П. Автохтонні та запозичені назви осіб за видом діяльності в українській мові. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. Вип. VII. К., 2007. С. 99–101.
3. Горецький, Петро Йосипович. Історія української лексикографії. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 241, [2] с. : іл.
4. Грінченко Б. Словарь української мови у 4-х томах / Словарь української мови. Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. К.: Наукова думка, 1996.
5. Дідківська Г. Назви осіб за професією у сучасній українській мові (лексико-семантичні особливості). *Мовознавство*. 1969. № 5. С. 18–23.
6. Дідківська Л. П., Родніна Л. О. Словотвір, синонімія, стилістика. К.: Наукова думка, 1982. 170 с.
7. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук К. : Наукова думка, 1982–2012.
8. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI – XVIII ст. Семантика і словотвір. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 213 с.
9. Кузеля З. Словник чужих слів. Київ – Ляйпциг: Українська накладня; Коломия: Галицька накладня; Winnipeg: Ukrainian Publishing, 1919, 352 с. URL: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10327>.
10. Пономарьова О. Смыслотворча роль назв людини за родом занять у внутрішньофразеологічному контексті (на матеріалі української, англійської та німецької мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Пономарьова Оксана Андріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2018. 19 с. : табл.
11. Русанівський В. М. (відп. ред.). Історія української мови. Лексика і фразеологія. К. : Наукова думка, 1983. 743 с.
12. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980.
13. Ткач Л. Словар чужих слів" Зенона Кузеля і Миколи Чайковського як пам'ятка української лексикографії (до сторіччя першого видання). *Лінгвістика*, 2010. С. 40–54.
14. Тютенко О. Ф. Семантика іменникових суфіксів на позначення особи в сучасній українській мові. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т філології, 2015. 251 с.

15. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Yuliia KUZMENKO, Applicant,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9347-8078

**"DICTIONARY OF FOREIGN WORDS" BY Z. KUZELIA
AND M. CHAIKOVSKY AS A REFLECTION
OF THE SPECIFICITY OF PERSON'S NAMES
IN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF UKRAINIANS
FROM GALICIA AND BUKOVYNA**

The article analyses the lexical-semantic group (LSG) for the designation of persons according to the type of activity and profession in the lexicographic work Dictionary of Foreign Words by Zenon Kuzelia and Mykola Chaikovsky (1910 edition). This dictionary was chosen as one of the first comprehensive dictionaries of foreign vocabulary in Ukraine. The dictionary consists of the main part (12 thousand words), where the interpretation of adopted words is provided, and the appendix, where borrowed words and phrases used in the Ukrainian language are given. This appendix is examined in the article. This group of vocabulary was chosen because it reflects a fragment of the linguistic worldview of Ukrainians of the selected time period. Research of linguistic worldview makes possible to more elaborately reconstruct the structure of Ukrainian society from the end of the 18th century to modern times, which represented, in particular, by the names of professions. Some of these names are no longer used in the modern Ukrainian language. The peculiarities of this lexicon have been determined on the phonetic, lexical, morphological and syntactic levels. At the lexical level, intrasystem connections, namely synonymy, polysemy, and semantics are considered in detail. We also considered the spelling features of the dictionary. In addition, we paid attention to certain moments of word usage at the beginning of the 20th century and to the encyclopedic nature of the dictionary as a whole. A comparative table of borrowed vocabulary recorded in Kuzelia's and Tchaikovsky's work as well as in Borys Hrinchenko's, who also was the author of a dictionary at the beginning of the 20th century, was created. The sources of borrowing of this LSG have been determined in Kuzelia's,

Tchaikovsky's and Hrinchenko's dictionaries. This LSG is considered as an element of the Ukrainian linguistic worldview at the beginning 20th century.

Keywords: *vocabulary, lexicography, vernacularism, derivation, etymology, linguistic borrowing.*

REFERENCES

1. Borysiuk, I. (1998). Istoriiia ta suchasnyi stan naidavnishykh naimenuvan robitnychykh profesii [The history and current state of the oldest names of labor professions]. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

2. Didkivska, H. (1969). Nazvy osib za profesiieiu u suchasniï ukrainskii movi (leksyko-semantychni osoblyvosti) [Names of persons by profession in the modern Ukrainian language (lexical-semantic features)]. Kyiv: Movoznavstvo [in Ukrainian].

3. Didkivska, L., Rodnina, L. (1982). Slovtvir, synonymiia, stylistyka [Derivation, synonymy, stylistics]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

4. Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy: V 7 t. (1982–2012) [Etymological dictionary of the Ukrainian language: In 7 volumes]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

5. Hodovana, M. (2007). Avtokhtonni ta zapozycheni nazvy osib za vydom diialnosti v ukrainskii movi [Autochthonous and borrowed names of persons by type of activity in the Ukrainian language]. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

6. Horetskyi, P. (1963). Istoriiia ukrainskoi leksykohrafii [History of Ukrainian lexicography]. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].

7. Hrinchenko, B. (1996). Slovar ukrainskoi movy u 4-kh tomakh [Dictionary of the Ukrainian language in 4 volumes]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

8. Krovyt'ska, O. (2002). Nazvy osib v ukrainskii movnii tradytsii XVI–XVIII st. Semantyka i slovtvir [Names of persons in the Ukrainian linguistic tradition of the 16th – 18th centuries. Semantics and vocabulary]. Lviv: Institute of Ukrainian Studies named after I. Kryp'iakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

9. Kuzelia, Z. (1919). Slovnyk chuzhykh sliv [Dictionary of foreign words]. Winnipeg: Ukrainian Publishing [in Ukrainian].

10. Ponomarova, O. (2018). Smyslotvorcha rol nazv liudyny za rodom zaniat u vnutrishnofrazeolohichnomu konteksti (na materialy ukrainskoi, anhliiskoi ta nimetskoi mov) [The meaning-making role of human names by

occupation in the intra-phraseological context (on the material of the Ukrainian, English and German languages)]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

11. Rusanivskyi, V. (1983). Istoriiia ukrainskoi movy. Leksyky i frazeolohiia [History of the Ukrainian language. Vocabulary and phraseology]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

12. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt. (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

13. Tkach, L. (2010). "Slovar chuzhykh sliv" Zenona Kuzeli i Mykoly Chaikovskoho yak pamiatka ukrainskoi leksykohrafii (do storichchia pershoho vydannia) ["Dictionary of Foreign Words" by Zenon Kuzely and Mykola Chaikovsky as a monument of Ukrainian lexicography (to the centenary of the first edition)]. Kyiv: Linhvistyka [in Ukrainian].

14. Tiutenko, O. (2015). Semantyka imennykovykh sufiksiv na poznachennia osoby v suchasni ukrainskii movi [Semantics of noun suffixes to indicate a person in the modern Ukrainian language]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

15. Ukrainska mova: Entsyklopediia (2004). [Ukrainian language: Encyclopedia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].

Дата надходження до редакційної колегії – 14.05.2022
Дата затвердження редакційною колегією – 24.02.2022